

ГРНТИ 10.15.31

УДК 34.02

DOI: 10.54649/2077-9860-2025-1-32-38

Э.Б. Мухамеджанов^{1*}, А.Р. Калимбекова²

**¹з.ғ. д., профессор, бас ғылыми қызметкері, Каспий қоғамдық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
ORCID: 0009-0002-1285-1681, e-mail: ebm-58@mail.ru**

**² з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Каспий қоғамдық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
ORCID: 0000-0003-4207-9397, E-mail: akalimbekova@mail.ru**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА САЙЛАУ КОМИССИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘРТІБІ СҰРАҚ ТУҒЫЗАДЫ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасындағы сайлау комиссияларын құрудың проблемалық мәселелері талқыланады. Сайлау барысында сайлау комиссияларының мүшелері тарапынан заң бұзушылық фактілері байқалатыны атап өтілді. Сайлау комиссиялары мүшелері тарапынан сайлау заңнамасын жекелеген бұзушылықтарының өзі сайлау комиссияларының қызметіне және олардағы кадрларды іріктеуге байланысты мәселелер сайлау органдарының бүкіл жүйесін объективті қайта қарауды және мүмкін қайта пішімдеуді талап ететінін көрсетеді. Қазақстан Республикасында және басқа да бірқатар елдерде жұмыс істейтін сайлау органдарының дербес моделі, сайлау органдарының жүйесі зерттелді. Комиссияларды құру процесін реттейтін құқықтық актілер талданады. Комиссиялардың құрамына қойылатын талаптарға, оларды құру және тағайындау тәртібіне, сондай-ақ олардың жұмысының тәуелсіздігі мен ашықтығын қамтамасыз ету механизміне ерекше назар аударылады. Сайлау процесінің тиімділігін және азаматтардың сайлау жүйесіне сенімін арттыруға бағытталған ұсыныстар ұсынылады.

Түйінді сөздер: сайлау комиссиялары, сайлау, сайлау құқығы, сайлау процесі, құру тәртібі, сайлау жүйесі, сайлау заңнамасы, сайлау органдары, комиссияның тәуелсіздігі, сайлаудың ашықтығы.

*Бір нәрседі ашықтықтың болмауы,
арқашан алыпсатарлықты тудырады.*

Кіріспе.

Осы мақаланың атауына қойылған сұрақты қою кездейсоқ емес. Біріншіден, 2023 жылғы 5 қарашада пилоттық режимде аудандар мен облыстық маңызы бар қалалар әкімдерінің тікелей сайлауы өткен. Екіншіден, 2024 жылы, желтоқсан айында, тәуелсіз Қазақстан тарихында тұнғыш ҚР ОСК құрылғанына 35 жыл толады. Бұл Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің 1989 жылғы 22 қыркүйектегі қаулысымен құрылған Қазақ КСР халық депутаттарын сайлау және кері шақырып алу жөніндегі Орталық сайлау комиссиясы болды. Оның құрамында 25 адам болды. Үшіншіден, 2024 жылы қыркүйекте

Қазақстанда АЭС салу мәселесі бойынша республикалық референдум өтті. Төртінші себеп, сайлау комиссияларының қызметіне қоғам ішінде қызығушылық байқалады, себебі сайлау немесе референдум туралы сөз қозғағанда, жұрт санасында бірден "кім қалай дауыс беретіні маңызды емес, кім санайтына маңызды" деген қанатты сөз пайда болды.

Әрине, бұл сөздердің біздің сайлау органдарына тікелей қатысы жоқ, өйткені ол XIX ғасырда АҚШ-та пайда болды [1]. Бірақ бүгінде де сайлау комиссияларының қызметін, соның ішінде Қазақстанның, сынайды. Халықаралық және жергілікті бақылаушылардың ресми құжаттары, сондай-ақ мемлекеттік қадағалау органдарының материалдары, сайлау процестеріне қатысушылардың

* Автор - корреспондент, E-mail: ebm-58@mail.ru

бағалауларынан сынау жәйттарын байқауға болады. Бұған мысал ретінде 2022 жылғы 20 қарашада және 2023 жылғы 19 наурызда өткен ҚР Президентінің кезектен тыс сайлауын және мерзімінен бұрын парламенттік сайлауды қадағалау жөніндегі ДИАҚБ Миссиясының қорытынды есептерін келтіруге болады.¹

Атап айтқанда, бұл есептерде «сайлау комиссиялары мүшелерін тағайындау және қызметінен босату жүйесі олардың мемлекеттік институттардан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан және саяси партиялардан нақты тәуелсіздігін қамтамасыз етуі керек» делінген.

Сонымен қатар, 2023 жылғы 19 наурызда өткен сайлау қорытындысы бойынша Еуропадағы қауіпсіздік және жәрдемдесу ұйымының (ЕҚЫҰ) бақылаушылары Қазақстандағы Мәжіліс сайлауында дауыс бергендердің нақты саны мәлімделгендерден едәуір төмен екенін айтып, дауыстарды санау процесіне төмен баға берді [2].

ҚР Бас прокуратурасының өкілдері де осы сайлауда сайлау комиссиялары мүшелерінің жол берген бұзушылықтарын атап өтті. Олардың деректері бойынша ҚР-дағы сайлау комиссияларының 18 мүшесі ӘҚБТК-нің 110-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілікке тартылды (азаматтарға басқа адамдарға дауыс беру мүмкіндігін беру мақсатында сайлау бюллетеньдерін беру). Оның ішінде Алматы облысында – бес, СҚО – үш, Жамбыл, Түркістан облыстарында және Жетісуда – екі адам, Алматы және Шымкент қалаларында, Ақтөбе және Павлодар облыстарында – бір адам. Басқа сайлаушыларға дауыс бергені үшін ҚР ӘҚБТК-нің 108-бабы бойынша 17 азамат жауапқа тартылды (тең сайлау құқығы туралы талапты бұзу). Бұл ретте жауапқа тартылғандардың төртеуі учаскелік сайлау комиссияларының мүшелері болды [3].

Әрине, атап өтілгендер сайлау комиссияларының мүшелері рұқсат еткен сайлау заңнамасының жекелеген бұзушылықтары туралы ғана куәландырады, бірақ егер мұндай бұзушылықтар латентті деп есептесек, онда бүкіл республика бойынша олардың саны бірнеше есе артық болуы мүмкін.

Мұндай құбылыстардың қауіптілігі - сайлау комиссияларының жұмысындағы кез-келген кемшіліктер қоғам алдында тек осы органдардың беделін ғана емес, жалпы

биліктің беделін төмен түсіреді. Осының бәрі сайлаушылардың сайлау комиссияларының шешімдеріне, сондай-ақ олардың негізінде сайланған органдар мен шенеуніктерге сеніміне әсерін тигізеді.

Сайлау комиссияларының қызметіне және олардағы кадрларды іріктеуге байланысты мәселелер сайлау органдарының бүкіл жүйесін объективті қайта қарауды және қайта форматтауды талап ететіндігін көрсетеді.

Әдістер және материалдар.

Зерттеу барысында формальды-құқықтық, салыстырмалы-құқықтық және жүйелік талдау әдістері қолданылды. Материал ретінде Қазақстан Республикасының сайлау туралы конституциялық заңы, парламент регламенттері, Орталық сайлау комиссиясының қаулылары, сондай-ақ халықаралық бақылау миссияларының қорытынды есептері пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылаулар.

Қазіргі уақытта Қазақстанда сайлау органдарының **тәуелсіз** моделі жұмыс істейді. Осы модельге сәйкес сайлау комиссиясы билік бөлінісі жүйесінен шығарылған орган болып саналады, оның өз бюджеті болады және ол оны дербес басқарады. Олар өз қызметінде тәуелсіз, олардың қызметіне араласу заң бойынша қудаланады (Қазақстан Республикасының Сайлау туралы конституциялық заңның 10-бабының 5-тармағы). Осыған ұқсас модель Оңтүстік Африкада және сайлау органдарының ұқсас моделі қолданылатын басқа елдерде жұмыс істейді [4].

Ал егер Қазақстанда жұмыс істейтін сайлау органдарының моделі тәуелсіз болса, онда қаншама ДИАҚБ өкілдерінің жоғарыда аталған қорытынды есептерде көрсетілген Қазақстанда сайлау комиссиялары мүшелерінің нақты тәуелсіздігінің жоқтығы туралы ескертулері негізделгендігіне қатысты сұрақ туындайды.

Бұл сұраққа жауап беру үшін, жоғарыда аталған тәуелсіз модельге сәйкес, теориялық тұрғыдан ҚР сайлау комиссиялары өзара әкімшілік бағынысы жоқ мемлекеттік органдардың ерекше түрі екенін еске саламыз. Олардың іс-әрекеттерінің келісімділігі барлық сайлау комиссиялары үшін міндетті болып табылатын сайлау туралы заңмен қамтамасыз етіледі. Сайлау туралы Конституциялық заңның 10-бабының 2-тармағына сәйкес сайлау органдарының жүйесі әкімшілік-аумақтық қағидасы бойынша құрылады.

¹ Миссия БДИПЧ по наблюдению за выборами. Итоговый отчет Внеочередные выборы Президента РК 20 ноября 2022 года. URL: <https://www.osce.org/ru/odihr/elections/kazakhstan/549505> (қол жеткізілген күні 09.07.2025.).

Қазақстан Республикасында сайлау органдарының төрт буынды жүйесі әрекет етеді - Орталық, аумақтық, округтік, учаскелік сайлау комиссиялары жұмыс істейді. Сайлау комиссиялары жүйесінің әрбір буынының өзіндік нақты өкілеттіктері болады, олардың көмегімен қандай да бір әкімшілік-аумақтық бірлікте сайлау процесі қамтамасыз етіледі. Бұл ретте сайлау комиссиясының функционалдық міндеттерінің шеңбері қолданылатын сайлау жүйесімен және сайлау түрімен тікелей байланыста болады.

Сайлау органдарының жүйесі әкімшілік-аумақтық қағидасы бойынша құрылатынын ескере отырып, сайлау комиссияларының мүшелерін олардың буынына қарай тағайындау тәртібі де өзіндік ерекшелікке ие. Және осы тағайындау спецификасы сайлау комиссияларының мүшелерін тағайындаудың ерекшелігі, біздің ойымызша, сайлау органдарының жүйесіне қоғам мен заң шығарушы бастапқыда көздеген **тәуелсіз модельді** іске асыруға мүмкіндік бермейтінін атап өткен жөн.

Бүгінде Орталық сайлау комиссиясын қоспағанда, сайлау комиссияларының құрамын тиісті мәслихаттар қалыптастырады.

1. 1995 жылдан бастап ОСК мүшелерін ҚР Президентінің ұсынуы бойынша Парламент Мәжілісі сайлағаны белгілі. 2007 жылдан бастап ОСК мүшелерін тағайындауды ҚР Президенті, Сенат және Парламент Мәжілісі жүзеге асырады. Бұл ретте Президент ОСК төрағасы мен екі мүшесін тағайындайды, ал Парламенттің әрбір палатасы ОСК-ның екі мүшесін дербес тағайындайды. ОСК құрудың мұндай тәртібі Президенттің өкілеттігін шектеу және Парламент палаталарының мәртебесін көтеру мақсатында қабылданды. Алайда, бұл новелла ҚР ОСК сияқты органға кандидаттарды ұсынуға негіз болатын транспаренттіліктің алғышарттарын құрған жоқ. Қолданыстағы заңнамада осы лауазымдарға кандидаттарды іріктеу тәртібін реттейтін тиісті рәсімдер жоқ.

Мәселен, егер аумақтық, округтік және учаскелік сайлау комиссияларының мүшелерін **саяси партиялардың ұсыныстары** негізінде тиісті мәслихаттар сайласа, онда ОСК мүшелеріне қатысты заң шығарушы мұндай ескертулер жасалмайды.

Мысалы, Парламент Сенатының регламентінде осы мәселе жөнінде Сенат Палата Төрағасының ұсынысымен Сенат депутаттарының жалпы санының көпшілік

дауысымен лауазымға ОСК-ның екі мүшесін **тағайындайтындығы** жайлы делінген. Мұнда Сенаттың ОСК-ның екі мүшесін сайламай, тағайындайтындығы өзіне назар аударады. Осы мәселе бойынша ұқсас нормасын Парламент Мәжілісінің Регламенті де қамтиды.¹

Осы Палаталардың төрағалары ОСК мүшелігіне кандидаттарды қалай тапты деген сұрақ туындайды, оларды іріктеу кезінде не басшылыққа алғаны белгісіз болып қалады.

ОСК осылай құрылғанда, біздің ойымызша, ОСК мүшелерінің кандидатураларын таңдауда ашықтық, бәсекелестік жоқ, ал субъективизм орын алу мүмкін, мұның бәрі құқық теориясында сыбайлас жемқорлық компоненттері ретінде қарастырылады. Басқаша айтқанда, іс жүзінде, әрбір нақты жағдайда ОСК мүшелері тиісті лауазымды тұлғалардың және оларды тағайындаған мемлекеттік институттың бастамашыл креатурасы болып табылады.

Өзіне назар аударатын тағы бір мәселе- конституциялық заңның 20-бабының 12-тармағының сайлау туралы ережелері, атап айтқанда 3) тармақша. Бұл нормада **мемлекеттік саяси қызметші лауазымын атқаратын адамдар сайлау комиссияларының мүшелері бола алмайтындығы** бекітілген.

Сонымен қатар, ҚР ОСК мүшелерінің құқықтық мәртебесінде басқа сайлау комиссияларының мүшелерінен айырмашылығы бар және ол белгілі бір ерекшелікке ие. Мәселен, ОСК төрағасы, төрағасының орынбасары, хатшысы және мүшелері 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 150 саяси және әкімшілік мемлекеттік қызметшілер лауазымдарының тізіліміне сәйкес мемлекеттік саяси лауазымдарды атқарады. Сұрақ туындайды, бұл сайлау туралы Конституциялық Заңның 20-бабының 12-тармағының талаптарына қалай сәйкес келеді? ОСК мүшелерінің жоғары мәртебесі олардың билік институттарынан тәуелсіздігін арттыруға ықпал ете ме?

2. Біздің ойымызша, төмен тұрған сайлау комиссияларын құру тәртібі де мұқият талдауды қажет етеді. Бұл сайлау комиссияларын құрудың бұрын қолданыста болған моделіне оларға **арнайы талаптарға сай келетін кандидаттарды** сайлауға байланысты нақтылаулар енгізілуіне байланысты.

¹ 1996 жылғы 8 ақпандағы Қазақстан Республикасы Парламенті Сенатының Регламентінің 81-тармағы және Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің Регламентінің 89-тармағы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/B960000002>; URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/B960000003> (Қол жеткізілген күні: 09.02.2025.).

2004 жылы сайлау комиссияларын құру тәртібі өзгерген. Оның мәні аумақтық, округтік және учаскелік сайлау комиссияларын саяси партиялардың ұсыныстары негізінде мәслихаттар сайлай бастады. Әрбір саяси партия тиісті сайлау комиссиясының құрамына бір кандидатура ұсынуға құқылы. Егер қандай да бір саяси партия өз кандидатын ұсынбаса, онда бұл құқық өзге қоғамдық бірлестіктерге және жоғары тұрған сайлау комиссияларына берілетін болады.

Саяси партияларға сайлау комиссияларын құруда дауыс беру құқығын беру туралы шешім сол кезде сайлау заңнамасын жетілдіру жолындағы прогрессивті қадам болды. Уақытпен тексерілген осы комиссияларды қалыптастырудың бұл моделі әлі де жарамды, бірақ бір ескертумен.

Сайлау туралы конституциялық заңның 10 бабы 3-тармағының жаңа редакциясында мәслихаттар сайлайтын аумақтық сайлау комиссияларының мүшелері **Орталық сайлау комиссиясы бекіткен біліктілік талаптарына** сәйкес келуі тиіс делінген.

Бұл талаптың мәні мынада: сайлау комиссиясының мүшесі бұдан былай аумақтық сайлау комиссиясының құрамына саяси партия ұсынған кез келген кандидат **емес**, тек ҚР ОСК біліктілік талаптарына сәйкес келетін кандидат болуы мүмкін.

Бұл талаптар Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде 2022 жылғы 26 желтоқсанда № 31263 болып тіркелген «Аумақтық сайлау комиссияларының мүшелеріне қойылатын біліктілік талаптарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Орталық сайлау комиссиясының 2022 жылғы 26 желтоқсандағы № 129/624 Қаулысында өз көрінісін тапты [5].

Осы құжатқа сәйкес аумақтық сайлау комиссияларының мүшелігіне кандидаттарға қойылатын біліктілік талаптары қамтиды:

1. білім деңгейі;
2. мемлекеттік ұйымдарда, мекемелерде, үкіметтік емес ұйымдарда жұмыс өтілі және (немесе) Қазақстанның сайлау органдарында жұмыс тәжірибесі;
3. ОСК интернет-ресурсында «Сайлау комиссияларының мүшелерін қашықтықтан оқыту және тестілеу» ішкі жүйесі арқылы тексерілетін сайлау туралы заңнаманы білуден тұратын кәсіби қызметті тиімді орындау үшін қажетті құзыреттер.

Бұл талаптың жағымды жағы - мұндай комиссия мүшелерінің кәсіби қасиеттері ар-

тады. Бұл қаулының теріс жағы, біздің ойымызша, қойылған талаптардың аясында саяси партиялардың жекелеген кандидаттары електен өткізіліп, олардың орнына мұндай комиссияларға білікті, бірақ принципті емес, конформизмге бейім мүшелер кіруі мүмкін.

Сонымен қатар, сайлау комиссияларының мүшелігіне кандидаттарға қойылатын осындай талаптар кезінде оларды саяси партиялармен ұсыну практикасы аз іске асырыла бастайды. Бұл тиісті үміткерлерді табу және даярлау үшін белгілі бір шығындарды талап етеді. Ал егер аумақтық сайлау комиссиялары мүшелерінің құрамы баламалы негізде мәслихаттар сайлайтын 7 адамды құрайтынын ескерсек, онда саяси партияның осындай комиссияға өз кандидатын өткізу мүмкіндігі барынша азаяды.

Сонымен қатар, сайлау комиссияларының мүшелігіне кандидаттарға қойылатын осындай талаптар кезінде оларды саяси партиялармен ұсыну практикасы аз іске асырыла бастайды. Бұл тиісті үміткерлерді табу және дайындау үшін белгілі бір шығындарды талап ететіндіктен. Ал егер аумақтық сайлау комиссиялары мүшелерінің құрамы баламалы негізде мәслихаттар сайлайтын 7 адамды құрайтынын ескерсек, онда саяси партияның осындай комиссияға өз кандидатын өткізу мүмкіндігі барынша аз болады.

Осыған сүйене отырып, мұндай комиссияларға үміткерлердің көпшілігі жоғары тұрған сайлау комиссияларымен ұсынылады деп болжауға болады, өйткені дәл осы органдар кәсіби дайындалған кандидаттарға үлкен қызығушылық танытады. Мұндай жинақтау тәжірибесі жұртшылықтың назарын аудармауы үшін қажетті кандидаттарды «дос» қоғамдық бірлестіктер арқылы да өткізуге болады. Әрине, сипатталған жағдай ойдан шығарылған, бірақ сайлау комиссияларын жинақтаудың бұл нұсқасын жоққа шығаруға болмайды.

Бұл жерде сұрақ туындауы мүмкін, неге жоғарыда аталған талаптар тек аумақтық сайлау комиссияларының мүшелігіне кандидаттарға арналған? Бұл сұрақтың жауабы сайлау туралы конституциялық заңның 19-бабының 3-тармағын береді.

Осы нормаға сәйкес «3. Орталық сайлау комиссиясының төрағасы, мүшелері, оның аппаратының қызметкерлері, төрағалары, олардың орынбасарлары, хатшылары, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың аумақтық сайлау комиссияларының мүшелері, сондай-ақ

өзге де аумақтық сайлау комиссияларының төрағалары, орынбасарлары мен хатшылары өкілеттіктерді кәсіби тұрақты негізде жүзеге асырады». Басқаша айтқанда, қазіргі уақытта қоғамдық негізде жұмыс істейтін комиссиялардан аумақтық сайлау комиссиялары іс жүзінде тұрақты жұмыс істейтін органдарға айналғанын және олардың мүшелері республикалық бюджет есебінен ұсталатынын көрсетеді.

Бұдан әрі сайлау комиссияларын осындай кәсібилендірудің келесі қадамы төмен тұрған сайлау комиссияларын жоғары тұрған комиссияларға тігінен бағындыра отырып, сайлау органдарының бірыңғай қатаң бағынысты орталықтандырылған жүйесін құру болуы мүмкін деп болжауға болады. Сайлау органдары жүйесін дамытудың мұндай перспективасы айқын, өйткені жақында Парламент Мәжілісінің депутаттарын сайлау тәртібі ғана емес, сонымен қатар әртүрлі деңгейдегі мәслихаттардың депутаттарын сайлау тәртібі де өзгерді, аудандар мен облыстық қалалардың әкімдері сайлана бастады, депутаттарды кері шақырып алудың жаңа институты пайда болды және т. б.

Сайлау органдары жүйесін дамытудың мұндай перспективасы айқын, өйткені жақында Парламент Мәжілісінің депутаттарын сайлау тәртібі ғана емес, сонымен қатар әртүрлі деңгейдегі мәслихаттардың депутаттары да өзгерді, аудандар мен облыстық қалалардың әкімдері сайлана бастады, депутаттарды кері

шақырып алудың жаңа институты пайда болды және т. б.

Қорытынды.

Халқының саны өсуіне байланысты сайлаушылар саны да артып келеді және олармен бірге жаңа сайлау округтері мен сайлау учаскелерін құру қажеттілігі артып келеді. Мұның бәрі кәсіби дайындалған мамандарды сайлау органдарына әкелуді талап етті.

Қорытындылай келе, сайлау комиссияларын осындай кәсібилендірудің келесі қадамы төмен тұрған сайлау комиссияларын жоғары тұрған комиссияларға тігінен бағындыра отырып, сайлау органдарының бірыңғай қатаң бағынысты орталықтандырылған жүйесін құру болуы мүмкін деп болжауға болады. Сайлау органдары жүйесін дамытудың мұндай перспективасы айқын, өйткені жақында Парламент Мәжілісінің депутаттарын сайлау тәртібі ғана емес, сонымен қатар әртүрлі деңгейдегі мәслихаттардың депутаттарын сайлау тәртібі де өзгерді, аудандар мен облыстық қалалардың әкімдері сайлана бастады, депутаттарды кері шақырып алудың жаңа институты пайда болды және т. б.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы ҚР ОСК-нен бастап сайлау комиссияларын қалыптастырудың қазіргі қолданыстағы тетігі өзгерістерді талап етеді деген қорытындыға келуге мүмкіндік береді, өйткені біздің ойымызша, ол тәуелсіз сайлау органдарының моделіне сәйкес келе бастайды.

Әдебиеттің тізімі:

1. Солохян П. Правда ли, что Сталин – автор фразы «Неважно, как проголосовали, важно, как подсчитали»? <https://provereno.media/blog/2021/02/16/pravda-li-chto-stalin-avtor-citayne-vajno-kak-progolosovali/>
2. Интернет ресурсы: https://kaztag.kz/ru/news/eto-nechestno-nablyudateli-obse-zhestko-raskritikovali-proshedshie-v-kazakhstan-vybury?utm_source=smi24 (дата обращения 09.02.2025.).
3. Права и обязанности членов избирательных комиссий, наблюдателей и доверенных лиц кандидатов разъяснили в Генпрокуратуре // https://baigenews.kz/prava-i-obyazannosti-chlenov-izbiratelnyh-komissiy-nablyudateley-i-doverennyh-lits-kandidatov-razyasnili-v-gen-prokurature_142137/#ampshare=https%3A%2F%2Fbaigenews.kz%2Fprava-i-obyazannosti-chlenov-izbiratelnyh-komissiy-nablyudateley-i-doverennyh-lits-kandidatov-razyasnili-v-genprokurature_142137%2F (дата обращения 09.02.2025.).
4. Современные избирательные системы. Выпуск 5. Индия, Ирак, Уругвай, ЮАР. М., 2010. С.425.
5. Интернет ресурсы: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031263>. (дата обращения 09.02.2025.).

References:

1. Soloxyan P. Pravda li, chto Stalin – avtor frazy` «Nevazhno, kak progolosovali, vazhno, kak podschitali»? <https://provereno.media/blog/2021/02/16/pravda-li-chto-stalin-avtor-citaty-ne-vajno-kak-progolosovali/>
2. Internet resurs: https://kaztag.kz/ru/news/eto-nechestno-nablyudateli-obse-zhestko-raskritikovali-proshedshie-v-kazakhstan-vybory?utm_source=smi24;
3. Prava i obyazannosti chlenov izbiratel`ny`x komissij, nablyudatelej i doverenny`x licz kandidatov raz`yasnili v Genprokurate // https://baigenews.kz/prava-i-obyazannosti-chlenov-izbiratelnyh-komissiy-nablyudateley-i-doverennyh-lits-kandidatov-razyasnili-v-genprokurate_142137/#ampshare=https%3A%2F%2Fbaigenews.kz%2Fprava-i-obyazannosti-chlenov-izbiratelnyh-komissiy-nablyudateley-i-doverennyh-lits-kandidatov-razyasnili-v-genprokurate_142137%2F;
4. Sovremenny`e izbiratel`ny`e sistemy`. Vy`pusk 5. Indiya, Irak, Urugvaj, YuAR. M., 2010. S.425.
5. Internet resurs: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200031263>.

Э.Б. Мухамеджанов¹, А.Р. Калимбекова²

¹д.ю.н., профессор, главный научный сотрудник, Каспийский общественный университет, Республика Казахстан, г. Алматы,

ORCID: 0009-0002-1285-1681, E-mail: ebm-58@mail.ru

²к.ю.н., ассоциированный профессор, Каспийский общественный университет, Республика Казахстан, г. Алматы,

ORCID: 0000-0003-4207-9397, E-mail: akalimbekova@mail.ru

**ПОРЯДОК ФОРМИРОВАНИЯ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КОМИССИИ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН ПОРОЖДАЕТ ВОПРОСЫ**

Аннотация

В статье рассматриваются проблемные вопросы формирования избирательных комиссий в Республике Казахстан. Обращено внимание, что в процессе выборов наблюдались случаи нарушений, допущенные членами избирательных комиссий. Даже единичные нарушения избирательного законодательства, которые допускают члены избирательных комиссий, свидетельствуют о том, что вопросы, связанные с деятельностью избирательных комиссий и подбором в них кадров, требуют объективного переосмысления и возможно реформирования всей системы избирательных органов. Изучены независимая модель избирательных органов, действующая в РК и ряде других стран, система избирательных органов. Анализируются нормативно-правовые акты, регулирующие процесс формирования комиссий. Особое внимание уделяется требованиям к составу комиссий, процедурам их формирования и назначения, а также механизму обеспечения независимости и прозрачности их работы. Предлагаются предложения, направленные на повышение эффективности избирательного процесса и доверия граждан к избирательной системе.

Ключевые слова: избирательные комиссии, выборы, избирательное право, избирательный процесс, порядок формирования, избирательная система, избирательное законодательство, избирательные органы, независимость комиссии, прозрачность выборов.

E.B. Mukhamedzhanov¹, A.R. Kalimbekova²

²Doctor of Legal Sciences, Professor, Chief Researcher, Caspian Public University, Republic of Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0009-0002-1285-1681, E-mail: ebm-58@mail.ru

²candidate of law sciences, associate professor, Caspian Public University, Republic of Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0000-0003-4207-9397, E-mail: akalimbekova@mail.ru

**THE PROCEDURE FOR FORMING ELECTION COMMISSIONS
IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN RAISES QUESTIONS**

Annotation

The article examines the problematic issues of forming election commissions in the Republic of Kazakhstan. It is noted that cases of violations committed by members of election commissions were observed during the election process. Even isolated violations of the electoral legislation committed by members of election commissions indicate that issues related to the activities of election commissions and the selection of personnel for them require an objective rethinking and possibly reformatting of the entire system of election bodies. The independent model of election bodies operating in the Republic of Kazakhstan and a number of other countries, the system of election bodies are studied. The regulatory legal acts governing the process of forming commissions are analyzed. Particular attention is paid to the requirements for the composition of commissions, the procedures for their formation and appointment, as well as the mechanism for ensuring the independence and transparency of their work. Proposals are made aimed at increasing the efficiency of the electoral process and citizens' trust in the electoral system.

Key words: election commissions, elections, electoral law, electoral process, formation procedure, electoral system, electoral legislation, electoral bodies, independence of the commission, transparency of elections.